

УДК 159.95

Особливості переживання типових психічних станів працівниками ОВС з різним рівнем комфортності робочого стану

Ларіонов С.О.

Робота присвячена дослідженню особливостей переживання типових психічних станів працівниками ОВС з різним рівнем суб'єктивної комфортності типового робочого стану (ТРС). Встановлено, що у працівників, ТРС яких переживається як комфортний, активують поведінку натхнення, спокій, гнів, злість та жалість, а пригнічує поведінку апатія. У працівників, ТРС яких є некомфортним, активують поведінку натхнення та спокій, а пригнічують її жах, страх, гнів, образа, самотність, сум, лень, туга.

Ключові слова: психічні стани, переживання, типовий робочий стан.

The article is devoted to the research of typical features of mental states of policemen with different levels of subjective comfort of a typical working mental state. The differences in the structure of the working mental state of such workers are shown. The effect of various mental states on the activation of behavior in working mental state of policemen with varying degrees of subjective comfort of working mental state are explored.

Key words: mental states, emotions, typical mental state.

В статті отражені результати дослідження особливостей переживання типових психічних станів працівниками ОВД з різним рівнем суб'єктивної комфортності типового робочого стану. У працівників, ТРС яких переживається як комфортне, активізують поведінку натхнення, спокій, гнів, злість та жалість, а затримують поведінку апатія. У працівників, ТРС яких суб'єктивно некомфортне, активізують поведінку натхнення та спокій, а затримують її жах, страх, гнів, образа, самотність, сум, лень, туга.

Ключевые слова: психические состояния, переживание, типичное рабочее состояние.

Актуальність теми. На сучасному етапі розвитку держави в правоохоронній діяльності гостро постає потреба у підвищенні ефективності праці. Вона стикається як з проблемами кваліфікованості та компетентності, так і з психологічною готовністю до правоохоронної діяльності, що визначається в тому числі особливостями психічних станів працівників.

Правоохоронна діяльність – це сукупність різних ситуацій, які повторюються з різною частотою та варіативністю. Тому у працівників ОВС можна передбачити поступове формування типових психічних станів, в тому числі і несприятливих щодо професійної діяльності. Розвиток типових несприятливих станів відбувається під впливом накопичення досвіду перебування в типових ситуаціях діяльності у тісній взаємодії з іншими психічними проявами – процесами та властивостями особистості.

Суб'єктивними показниками психічних станів виступають особливості переживання, тому що психічні стани є наслідком емоційно-безпосереднього переживання змісту ситуацій діяльності. На думку В. Петренка та О. Прохорова [3; 4], особливості переживання психічних станів можна розглядати в якості усвідомлюваних компонентів станів, які визначають поведінку та самопочуття суб'єкта в ситуаціях діяльності. Через психічні стани працівники відображають своє відношення до ситуацій діяльності, і таке відображення відбувається здебільшого у вигляді суб'єктивних переживань, в основі яких лежать не безпосередні зовнішні впливи, а їх накопичене в досвіді узагальнення. Психічні стани є відбиттям переживань, ставлення до значимих предметів, явищ, дій в конкретній ситуації, яка має для людини особистісний зміст.

Психічні стани важко дослідити без урахування феноменологічного контексту переживання, тому що таке дослідження скоріше являє собою спроби оцінки та тлумачення суб'єктивного досвіду переживання психічних станів людиною.

Однією з важливих характеристик психічного стану, яка обумовлює успішність діяльності людини, є його суб'єктивна комфортність. Суб'єкт буде не лише прагнути знаходитись в комфортному для себе стані, а і активно шукати або створювати ситуації, в яких такий стан проявляється. В такому випадку рівень суб'єктивної комфортності типового психічного стану в службовій діяльності працівника ОВС буде впливати на ефективність його діяльності, визначаючи рівень задоволеності службою та зацікавленості в ній. Метою роботи є дослідження особливостей переживання типових психічних станів працівниками ОВС з різним рівнем комфортності робочого стану.

Вибірку досліджуваних склали 159 працівників ОВС різних підрозділів, 138 чоловіків та 21 жінка, віком 25-40 років. Вік, стать та стаж роботи в дослідженні не урахувались.

Були виділені 20 психічних станів, які є типовими для опитуваних в службовій діяльності та в побуті: апатія, натхнення, веселість, захват, гнів, жалість, злість, лень, образа, самотність, сум, радість, спокій, страх, щастя, туга, задоволення, жах, лють,

тривога. Також було проаналізовано п'ять станів, які є складними та мають індивідуалізовані за своїм змістом особливості переживання: робочий, домашній, звичайний, гарний, поганий. Опитуваним було запропоновано оцінити ці психічні стани по дев'яти шкалам, які характеризують особливості переживання: комфортність, активність, сила, оцінка, складність, тривалість, звичайність, витратність. Оцінювання проводилось за допомогою 7-ми бальних шкал.

Критерієм для виділення груп стала шкала комфортності робочого стану. До першої групи опитуваних (ім притаманний некомфортний стан в повсякденній службовій діяльності) увійшли 30 працівників (18,9%), які оцінили комфортність власного типового на роботі стану від 0 до 3 балів. Другу групу опитуваних (їх робочий стан виявився комфортним) склали 78 працівників (49,1%), які оцінили комфортність власного робочого стану в межах 4-6 балів. Не були ураховані дані 51 (32,1%) працівника, які оцінили комфортність власного психічного стану в 3 бали.

В таблиці 1 наведені результати оцінок типових психічних станів опитуваними обох груп. Статистично не достовірні результати не вказувались. Цифри в клітинках показують порядковий номер групи опитуваних, в якій отримано достовірно вищі показники.

Таблиця 1

Особливості переживання типових психічних станів працівниками ОВС (порядковий номер групи опитуваних)

	комфортність	активність	сила	оцінка	складність	тривалість	звичайність	витратність
натхнення	-	-	-	2	-	-	-	-
веселість	2	-	-	-	-	1	-	-
захват	2	-	-	2	2	-	2	-
гнів	-	-	-	-	-	-	-	2
жалість	-	-	-	-	-	-	-	2
злість	-	2	2	-	-	-	-	-
образ	-	-	-	-	-	-	-	2
радість	-	-	-	2	-	-	-	1
спокій	-	-	-	2	2	-	-	-
страх	-	-	-	1	-	-	1	-
щастя	-	-	-	-	-	-	-	1
туга	-	-	2	-	1	-	-	2
задоволення	-	2	2	-	-	-	2	-
жах	-	-	-	1	-	-	-	2
робочий стан	-	2	2	2	2	-	-	1
домашній стан	-	2	2	-	2	-	-	-
звичайний стан	-	2	2	2	-	-	-	1
гарний стан	-	-	-	-	-	-	-	1
поганий стан	-	-	-	-	-	-	-	2

Із таблиці видно, що не всі вказані стани однаково переживаються опитуваними різних груп. З 26 досліджених станів для 20 виявлені суб'єктивні відмінності, і тільки для 12 з них ці відмінності стосуються декількох показників, що дозволяє припускати їх суб'єктивну важливість. Особливості переживання цих 12 станів в подальшому були проаналізовані. Показники станів апатії, ліні, самотності, суму, люті та тривоги не наведені, тому що не відрізняються в досліджуваних групах.

Стани веселості та захвату виявились більш комфортними для опитуваних другої групи ($4,67 \pm 1,59 < 5,56 \pm 0,60$; $p \leq 0,05$) та ($3,73 \pm 1,62 < 4,85 \pm 1,06$; $p \leq 0,05$). Це свідчить про те, що опитувані, які знаходяться на роботі в сприятливому стані, більшою мірою прагнуть знаходитись в цих станах та схильні створювати або шукати ситуації, в яких їх можна пережити.

Психічними станами, які по-різному впливають на активацію поведінки, виявились

злість ($2,53 \pm 1,68 < 3,49 \pm 1,76$; $p \leq 0,05$), задоволення ($4,87 \pm 0,74 < 5,59 \pm 0,55$; $p \leq 0,05$), робочий ($4,13 \pm 1,30 < 5,44 \pm 0,60$; $p \leq 0,001$), домашній ($4,20 \pm 1,47 < 5,23 \pm 0,96$; $p \leq 0,05$) та звичайний ($4,47 \pm 0,74 < 5,15 \pm 0,30$; $p \leq 0,001$). Опитувані другої групи проявляють більшу поведінкову активність в типових станах та в станах злості і задоволення. Цікаво, що загальна активність опитуваних другої групи загалом більша у всіх досліджених станах (середні показники активності: $3,77 \pm 1,40 > 3,37 \pm 1,38$; $p \leq 0,05$).

Сила психічного стану відображає ступінь «захопленості» опитуваного психічним станом, ступінь важкості переключення. Було встановлено, які психічні стани у другої групи опитуваних є більш сильними: злість ($1,64 \pm 1,60 < 3,64 \pm 1,78$; $p \leq 0,001$), туга ($1,57 \pm 1,16 < 2,46 \pm 1,64$; $p \leq 0,05$), задоволення ($4,43 \pm 1,28 < 5,10 \pm 1,10$; $p \leq 0,05$). Типові стани також є більш сильними у опитуваних цієї групи: робочий ($4,21 \pm 0,89 < 5,03 \pm 0,67$; $p \leq 0,05$), домашній ($4,50 \pm 1,02 < 5,08 \pm 1,11$; $p \leq 0,05$) та звичайний ($4,43 \pm 0,76 < 5,51 \pm 0,71$; $p \leq 0,001$). Ймовірно емоційний тон переживань загалом є більш сильним у опитуваних другої групи, вони більш захоплені своїми переживаннями.

Оцінка стану свідчить про ставлення опитуваних до свого стану, наскільки сприятливим вони його вважають. Опитувані другої групи вважають кращими стани із позитивним «забарвленням»: натхнення ($4,85 \pm 1,21 < 5,53 \pm 0,69$; $p \leq 0,05$), захват ($4,54 \pm 1,13 < 5,21 \pm 0,78$; $p \leq 0,05$), радість ($5,23 \pm 0,73 < 5,71 \pm 0,52$; $p \leq 0,05$) та спокій ($5,23 \pm 0,60 < 5,71 \pm 0,52$; $p \leq 0,05$). Стани з негативним емоційним забарвленням оцінені ними як більш несприятливі: страх ($1,23 \pm 0,83 < 0,74 \pm 0,78$; $p \leq 0,05$) та жах ($1,08 \pm 1,19 < 0,37 \pm 0,75$; $p \leq 0,05$). Типові стани в цій групі виявились більш суб'єктивно сприятливими: робочий ($3,85 \pm 1,41 < 5,32 \pm 0,77$; $p \leq 0,001$) та звичайний ($4,62 \pm 1,26 < 5,29 \pm 0,61$; $p \leq 0,05$).

Складність психічних станів розкриває ступінь зрозумілості їх для опитуваних, доступність для рефлексії. Складність свідчить про більш складну структуру стану, більшу кількість включених в нього індивідуальних характеристик (процесів та властивостей особистості, компонентів переживання та соматичних проявів). Для другої групи опитуваних більш складними є: захват ($2,00 \pm 1,41 < 3,35 \pm 2,07$; $p \leq 0,05$), спокій ($2,08 \pm 2,11 < 3,46 \pm 2,28$; $p \leq 0,05$), більш простим для них є стан туги ($3,00 \pm 1,81 < 1,84 \pm 1,42$; $p \leq 0,05$). Робочий та домашній стан також складніші в другій групі опитуваних ($1,92 \pm 1,98 < 3,57 \pm 2,28$; $p \leq 0,05$) та ($1,67 \pm 1,92 < 3,49 \pm 2,54$; $p \leq 0,05$) відповідно.

Встановлено, що опитувані, які комфортно відчують себе на роботі характеризуються менш тривалою веселістю ($4,58 \pm 0,90 < 3,54 \pm 2,15$; $p \leq 0,05$), однак цей стан є для них більш комфортним, ніж для опитуваних першої групи. Для опитуваних цієї ж групи більш звичними є захват ($3,58 \pm 1,31 < 4,41 \pm 1,05$; $p \leq 0,05$) та задоволення ($4,08 \pm 1,38 < 4,48 \pm 1,15$; $p \leq 0,05$), і менш притаманним стан страху ($2,25 \pm 1,48 < 1,35 \pm 1,04$; $p \leq 0,05$).

Найбільші відмінності встановлено в показниках витратності станів, які відбивають ергічність стану, наскільки він виснажує опитуваних. Для другої групи опитуваних встановлена більша витратність таких станів: гнів ($2,50 \pm 1,78 < 3,97 \pm 1,82$; $p \leq 0,05$), жалість ($2,42 \pm 1,56 < 3,56 \pm 1,69$; $p \leq 0,05$), образа ($2,67 \pm 1,67 < 3,74 \pm 1,71$; $p \leq 0,05$), туга ($2,67 \pm 1,67 < 3,71 \pm 1,77$; $p \leq 0,05$), жах ($2,92 \pm 2,23 < 4,26 \pm 1,83$; $p \leq 0,05$) та поганий ($2,58 \pm 1,73 < 4,09 \pm 1,75$; $p \leq 0,05$). Менш витратними для них є: радість ($2,67 \pm 2,31 < 1,24 \pm 1,95$; $p \leq 0,05$), щастя ($3,00 \pm 2,52 < 0,87 \pm 1,52$; $p \leq 0,05$) та типові стани: робочий ($2,83 \pm 1,90 < 1,21 \pm 1,43$; $p \leq 0,05$), звичайний ($2,50 \pm 2,15 < 0,82 \pm 1,34$; $p \leq 0,05$) та гарний стан ($2,17 \pm 2,41 < 0,59 \pm 1,13$; $p \leq 0,05$). Цікаво проаналізувати ці показники щодо першої групи: опитувані схильні краще переносити негативними стани, вони є для них менш витратними. Очевидно, що коли психічний стан виснажує людину, вона намагається змінити ситуацію, яка цей стан провокує, таким чином опитувані, які некомфортно почуваються на роботі фактично прикладають мало зусиль для того, щоб змінити ситуацію на краще.

Для більш повного розкриття особливостей переживання психічних станів опитуваними з різним рівнем суб'єктивного комфорту робочого стану, був проведений кореляційний аналіз між показниками станів та показником суб'єктивного комфорту робочого стану. Вирахувався (r_s) ранговий коефіцієнт кореляції Спірмена для непараметричних вибірок.

В групі опитаних, яким притаманний некомфортний робочий стан, отримані наступні дані:

зворотні зв'язки		прямі зв'язки
щастя (-0,514*)	комфортність	-
домашній стан (-0,526*)	активність	-
-	сила	жах (0,701**) страх (0,616)

домашній стан (-0,556*) звичний стан (-0,665*) гарний стан (-0,626*)	оцінка	гнів (0,684*), образу (0,588*) самотність (0,609*) сум (0,622*) жах (0,629*)
-	складність	натхнення (0,579*) лінь (0,598*), спокій (0,676*) жах (0,733**)
гарний стан (-0,609*)	тривалість	-
радість (-0,770**)	звичність	туга (0,619)
гарний стан (-0,610*)	витратність	-

Примітка: * ($p \leq 0,05$); ** ($p \leq 0,01$)

Із наведеного видно, що комфортність робочого стану працівників ОВС цієї групи зворотно пов'язана із суб'єктивною комфортністю стану щастя. Типовий робочий стан для них виявляється нещасним ($r_s = -0,514$; $p \leq 0,05$).

Чим більш комфортним для них робочий стан, тим меншу активність вони схильні проявляти вдома ($r_s = -0,526$; $p \leq 0,05$), і тим гірше для них домашній ($r_s = -0,556$; $p \leq 0,05$), звичний ($r_s = -0,665$; $p \leq 0,05$) та гарний ($r_s = -0,626$; $p \leq 0,05$) стани. Здається, що чим приємніше вони почуваються на роботі – тим гірше вдома та взагалі в житті. Переживання комфортності робочого стану прямо пов'язано із силою переживання жаху ($r_s = 0,701$; $p \leq 0,01$) та страху ($r_s = 0,616$; $p \leq 0,05$), вони більшою мірою схвалюють у себе такі стани як гнів ($r_s = 0,684$; $p \leq 0,05$), образу ($r_s = 0,588$; $p \leq 0,05$), самотність ($r_s = 0,609$; $p \leq 0,05$), сум ($r_s = 0,622$; $p \leq 0,05$) та жах ($r_s = 0,629$; $p \leq 0,05$). Спостерігається певне протиставлення робочого стану, який для опитуваних тим комфортніший, наскільки в ньому присутні негативні емоційні складові, із домашнім, звичайним та гарним станами. Ймовірно, що ситуації, які викликають негативні емоції, «вмикають» робочий стан, в якому вони для опитуваних є сприйнятливими, і переживаються легше.

Встановлені зворотні зв'язки між показником комфортності робочого стану та звичністю радості ($r_s = -0,770$; $p \leq 0,01$) і гарного стану ($r_s = -0,610$; $p \leq 0,05$), та його тривалістю ($r_s = -0,609$; $p \leq 0,05$). Вказані стани погіршують робочий стан опитуваних цієї групи, працівники не схильні переживати їх на службі. Єдиним станом, звичність якого тим вища, чим комфортніший для опитуваних робочий стан – це туга ($r_s = 0,619$; $p \leq 0,05$), робота може слугувати певним захистом від цього стану.

Констатовані прямі зв'язки між комфортністю робочого стану та когнітивною оцінкою натхнення ($r_s = 0,579$; $p \leq 0,05$), ліні ($r_s = 0,598$; $p \leq 0,05$), спокою ($r_s = 0,676$; $p \leq 0,05$) та жаху ($r_s = 0,733$; $p \leq 0,01$). Чим комфортніший для опитуваних цієї групи робочий стан, тим менше вони схильні замислюватись та рефлектувати особливості вказаних станів, тобто ці стани на роботі є складними для опитуваних.

Можна припускати, що в силу того, що працівникам цієї групи не подобається їх робочий стан, їм скоріше за все не подобається сама робота, як сукупність типових ситуацій, яка раз від разу провокує появу цього некомфортного стану. В такому разі стани, які в цій групі позитивно корелюють з комфортністю робочого стану, можуть слугувати тими складовими робочого стану, які на протигагу збільшують його комфортність для опитуваних.

В групі опитаних, робочий стан яких є суб'єктивно комфортним, отримані наступні дані:

зворотні зв'язки		прямі зв'язки
-	комфортність	натхнення (0,373*) спокій (0,439*)
-	активність	гнів (0,405*) злість (0,332*)
-	сила	жалість (0,317*)
задоволення (-0,338*) поганий стан (-0,496**)	оцінка	-
-	складність	жалість (0,383*) злість (0,342*)
-	тривалість	-
веселість (-0,571*)	звичність	апатія (0,358*)
-	витратність	-

Примітка: * ($p \leq 0,05$); ** ($p \leq 0,01$)

В цій групі опитуваних стани натхнення ($r_s = 0,373$; $p \leq 0,05$) та спокою ($r_s = 0,439$; $p \leq 0,05$) прямо пов'язані із робочим станом, підвищуючи його суб'єктивну комфортність. Поведінка опитуваних активується в станах гніву ($r_s = 0,405$; $p \leq 0,05$) та злості ($r_s = 0,332$; $p \leq 0,05$), не погіршуючи прийнятність робочого стану. Опитувані цієї групи схильні бути незадоволеними на роботі ($r_s = -0,338$; $p \leq 0,05$).

Стани жалості ($r_s = 0,383$; $p \leq 0,05$) та злості ($r_s = 0,342$; $p \leq 0,05$) для опитуваних виявляються складними, чим краще вони почуваються на роботі, тим менше схильні замислюватись над ними. Цікаво, що стан веселості ($r_s = -0,571$; $p \leq 0,05$) не є звичним для опитуваних, вони скоріше апатичні ($r_s = 0,358$; $p \leq 0,05$).

Постає питання, наскільки ефективною є діяльність опитуваних обох груп в типовому для них робочому стані? В якості критерію оцінювання можна умовно прийняти шкалу активації поведінки. Вплив станів, які змінюють комфортність робочого стану, на активність діяльності можна представити наступним чином:

активують поведінку, збільшують комфортність робочого стану		пригнічують поведінку, збільшують комфортність робочого стану	
група 1	група 2	група 1	група 2
натхнення ($5,20 \pm 0,86$)	натхнення ($5,46 \pm 0,86$)	жах ($1,93 \pm 1,53$)	апатія ($1,28 \pm 1,85$)
спокій ($4,27 \pm 1,16$)	спокій ($4,64 \pm 1,27$)	страх ($3,00 \pm 1,46$)	-
-	гнів ($3,30 \pm 1,99$)	гнів ($2,80 \pm 1,74$)	-
-	злість ($3,49 \pm 1,76$)	образа ($2,33 \pm 1,29$)	-
-	жалість ($3,33 \pm 1,90$)	самотність ($2,13 \pm 1,60$)	-
-	-	сум ($1,80 \pm 1,21$)	-
-	-	лінь ($1,87 \pm 1,68$)	-
-	-	туга ($1,60 \pm 1,24$)	-
активують поведінку, знижують комфортність робочого стану		пригнічують поведінку, знижують комфортність робочого стану	
група 1	група 2	група 1	група 2
щастя ($5,33 \pm 0,82$)	задоволення ($5,59 \pm 0,55$)	-	-
радість ($5,20 \pm 0,86$)	веселість ($5,62 \pm 0,59$)	-	-

Як бачимо, в першій групі, серед десяти станів, які підвищують комфортність перебування на робочому місці, активують поведінку опитуваних лише два, що свідчить не на користь того, що службова діяльність таких опитуваних є продуктивною. В другій групі опитуваних активують поведінку п'ять станів із шести, що дозволяє говорити про активність, та можливо продуктивність опитуваних в робочому стані.

Психічні стани із емоційно позитивним «забарвленням» знижують комфортність робочого стану в обох групах опитуваних, тобто не є характерними для працівників на роботі.

Висновки. За результатами дослідження встановлені особливості переживання працівниками ОВС деяких типових психічних станів. Виявлено, що тривалість психічних станів не відіграє значної ролі в суб'єктивній картині їх переживання працівниками ОВС, в той же час шкали витратності, сили та моральної оцінки станів є істотними критеріями для оцінки опитуваними особливостей переживання станів.

Встановлено, що працівники ОВС, для яких робочий стан є некомфортним, схильні краще переносити негативні стани, вони є для них менш витратними. В цій групі спостерігається суб'єктивне протиставлення робочого стану із домашнім, звичайним та гарним станами, причому робочий стан характеризується наявністю таких емоційних складових як гнів, образа, самотність, сум та жаж.

Виявлені особливості емоційних компонентів робочого стану у працівників ОВС із його різною суб'єктивною комфортністю, показані відмінності в структурі робочих станів таких працівників.

Встановлений вплив різних психічних станів на активацію поведінки в робочому стані у працівників ОВС з різним ступенем суб'єктивної комфортності робочого стану. Виявлені три групи станів, які впливають на активацію поведінки та комфортність ТРС працівників ОВС, показані відмінності між цими групами станів у працівників з різним ступенем комфортності ТРС: у працівників, ТРС яких є комфортним, активують поведінку натхнення, спокій, гнів, злість та жалість, а пригнічує поведінку апатія. У працівників, ТРС яких є некомфортним, активують поведінку лише натхнення та спокій, а пригнічують її жаж, страх, гнів, образа, самотність, сум, лінь, туга. Зменшують комфортність ТРС для обох груп позитивно забарвлені емоційні стани – щастя та радість (в групі працівників з

некомфортним ТРС), задоволення та веселість (у працівників з комфортним ТРС).

Отримані результати можуть бути застосовані при проведенні психопрофілактичної роботи з працівниками ОВС. Перспективним напрямком дослідження психічних станів у працівників ОВС є вивчення факторної структури типового робочого стану, та виявлення чинників, які обумовлюють погіршення типового робочого стану.

Література:

1. Ильин Е. П. Психофизиология состояний человека / Е.П. Ильин. – СПб. : Питер, 2005. – 412 с.
2. Лыдокова Г. М. Негативные психические состояния у студентов в ситуациях с неопределенным исходом / Г. М. Лыдокова. – Елабуга : Алмедиа, 2006. – 160 с.
3. Петренко В. Ф. Основы психосемантики / В. Ф. Петренко. – СПб : Питер, 2005. – 480 с.
4. Прохоров А. О. Семантические пространства психических состояний / А. О. Прохоров. – Дубна : Феникс, 2002. – 280 с.
5. Психические состояния как общепсихологическая проблема: хрестоматия / Сост. И. В. Герасимова. – Владивосток: ДВГМА, 2001. – 104 с.